

EL REBUIG O LA FEBLESA

UNA LECTURA DEL POEMA «A TRAVÉS DELS TEMPERAMENTS»,

DE GABRIEL FERRATER

Lluís Calvo

A TRAVÉS DELS TEMPERAMENTS

Uns pins massa sensibles es revinclen
deixant sentir com se saben patètics
mentre compleixen aquest deure líric
d'expressió del vent que arriba net.
Les arrels cruixen sordes, i les branques
exulten de dolor, per proclamar
que és greu que bufi l'esperit. El vent,
quan surt del bosc, va tot podrit de queixes.

Poden ser massa sensibles els pins? Depèn. Els pins blancs mai no formen boscos en el sentit estricte del terme, sinó brolles arbrades i porcions esclarissades on mai no s'acaba de crear un ambient nemoral, humit i ombrós. No estem parlant de boscos de pins negres o de pins roigs. Aboquem-nos, doncs, a la calda i al zigaziu de les cigales. Som, potser, al Picarany, a tocar d'Almoster. Aquest és el xalet que els pares de Ferrater van construir cap a l'any 1926, terraplenant la parcel·la amb dinamita, a causa de les desigualtats del terreny. Doncs bé, Ferrater descriu en un dels seus textos biogràfics³⁴ els pins que envolten el xalet de Picarany, i ho fa amb

³⁴ Jordi CORNUDELLA i Núria PERPINYÀ (curadors): *Àlbum Ferrater*, Quaderns Crema, Barcelona, 1993, p. 15.

precisió, ja que no es refereix a uns pins genèrics sinó que ho fa d'aquesta manera concreta i afinadament descriptiva; «pins blancs: tots vitalitat vulgar». Els pins «massa sensibles» del poema pertanyen en aquesta espècie procliu a la vulgaritat. Ben mirat, és difícil veure pins blancs de bon port. Sovint es tracta d'exemplars neulits, assedegats i escanyolits que malviuen entre romanins i brucs i estepes. Aquestes coníferes de secà se saben humils. I des de la seva capacitat d'adaptació, són vulgars i comunes. El vent arriba net i els arbres compleixen el seu deure líric, que no és altre que deixar-se endur, doblegar-se i no oposar resistència. Massa sensibleria? Probablement. Dolors Oller ens diu que «seria interessant» llegir el poema «com una resposta a “Correspondances” de Baudelaire». I afegeix que Ferrater, en el seu poema, expressaria la «desconfiança cap a l'abús d'una interioritat que es difon en la producció poètica, marcant també una distància estilística respecte de la temàtica que, convencionalment, s'ha considerat fonamental en l'expressió lírica».³⁵ Oller prossegueix tot recordant que en Ferrater no hi cap el «pseudo-romanticisme hipòcrita o babau» ni tampoc la «sentimentalitat distreta».³⁶

Ferrater, en efecte, és un artífex de la distància. Mira, observa, anota sense caure en una implicació grinyoladissa i remorosa, farcida de queixes i gesticulacions. Si Baudelaire, en el poema abans esmentat, ens recorda que «La Natura és un temple on tot de vius pilars / deixen sortir a vegades uns mots que no destries»,³⁷ Ferrater no ens parla tant de les sensacions de perfums dolços o corromputs, a través d'un deliri sensorial, sinó d'un dilema moral que furga per dins i deixa anar el rossec queixós. Quin control li cal llavors al poeta per no abocar-se al plany «podrit de queixes»?

En una nota manuscrita del llibre *Da nuce pueris*, del 1960, Gabriel Ferrater anota el nom Zola al costat del poema «A través dels temperaments».³⁸ Zola? Cap a quins escrits hauríem d'anar? Pere Ballart³⁹ ens remet a un text de *Mes haines*, del 1866. La manca de correspondència i l'esvoranc entre el temperament benintencionat i el valor artístic és, llavors, un fet indiscutible. Sí, és cert: els pins són sentimentals i el vent recull les queixes, però el resultat ens pot fer revinclar massa cap al patetisme i la llàgrima fàcil. Zola diu que una obra d'art és un «racó de la creació vist a través d'un temperament». Tornem a la resposta contra els qui creuen que el valor d'una peça literària o d'una obra d'art rau en el temperament, la puresa de sentiment o la sinceritat del

³⁵ Dolors OLLER: «Els tres ordres de figuració a la poesia moderna i algunes consideracions sobre la postmoderna», *Els Marges*, núm. 26, 1982, p. 50.

³⁶ Dolors OLLER: «Els tres ordres de figuració a la poesia moderna i algunes consideracions sobre la postmoderna», *Els Marges*, núm. 26, 1982, p. 50.

³⁷ Charles BAUDELAIRE: «Correspondències» dins *Les fleurs del mal*, versió de Xavier Benguerel, dibuixos de Josep M. Subirachs, Barcelona, Edicions del Mall, 1985, p. 73.

³⁸ Vegeu: http://www.catedramariustorres.udl.cat/materials/manuscrits/_autors/ferg/index.php

³⁹ Pere BALLART: «El pescador d'imatges: Ferrater en perspectiva retòrica», a: *Reduccions: Revista de poesia*, núm. 113, octubre de 2019, p. 234.

creador: vet aquí, aleshores, la queixa del vent, el plany, la sonsònia i el baix continu de la poesia sentimental.

Fins aquí, per tant, les interpretacions, més o menys fressades i parafrasejades, del poema. Ara bé, ¿podríem anar una mica més enllà i imaginar que Ferrater ha estat *tocat* per una *feblesa* sentimental que l'ha arribat a afectar en algun moment? Fem una nova volta de rosca, com si Henry James o Iris Murdoch s'ubiquessin, amb els seus girs sobtats, en el terreny crític. Fem-ho més divertit i més arriscat, llavors. Ferrater *temptat*: vet aquí el nus de la qüestió. ¿No podem imaginar-lo així per un instant? ¿Hem de restar, forçosament, sotmesos *tothora* a la imatge *convencional* que se'ns ha donat de Ferrater i que hem pogut extreure de moltes de les seves pàgines, és a dir la d'un Ferrater implacable, distant i irònic? Com que és molt dubtós que la crítica sigui cap mena de ciència, podem entrar una mica en el joc de la fantasia especulativa (cosa que, d'altra banda, fan tots els crítics). Imaginem, per un moment, que el poeta ha estat a punt de caure en aquesta sentimentalitat, o que fins i tot hi ha sucumbit, i que ha estat temptat de vessar massa coses personals en el text. Aventurem, si cal de manera un xic imprudent, que des d'un punt de vista patètic la seva escriptura o el seu cor —o tots dos alhora— han fregat en algun moment concret allò massa evident, és a dir el cantó perillós de la sensibleria. El poema com a exercici d'autocontrol? Esbossos llençats a la paperera? Pensem-hi. ¿No és el temperament del mateix Ferrater qui lluita contra l'expressió massa esmolada i no acaba de sortir-se'n del tot, ja que el seu capteniment, queixós i planyívol i sentimental, s'ha escolat —ni que sigui un sol cop— per les esclatxes de l'art i del poema? Tal vegada caldria llegir «A través dels temperaments» tot situant al costat el poema «Literatura», que de manera gens casual va a continuació del primer, a guisa de contrapunt del tot necessari. En el primer poema la ironia no es deixa veure tant com en el segon. Els catalans som aquest poble que troba irònic fins i tot allò que no pretén ser-ho, la qual cosa no fa ni la més mínima gràcia. Tanmateix, ¿es pot llegir el primer poema en clau irònica? Sí, és clar, sempre i quan el revestim de greixos metaliteraris i biogràfics, cosa gens difícil d'altra banda, ja que aquests agafadors els trobem al llarg del mateix llibre.

En el poema «A través dels temperaments» hi ha el perill de deixar-se endur per la vehemència, un risc que el poema «Literatura» vol abandonar de manera rotunda: «Tan vehement, va dir-se un calamar, / faig el ridícul: un raig de tinta / ja desvia aquests monstres, ben poc crítics». Ai, l'estil, quan vol ser el contrapunt o el contrapès de l'exposició excessiva! Malgrat tot, arribats en aquest punt, l'inefable acaba vencent. Si en el poema «A través dels temperaments» el bosc va massa carregat de planys i de laments, a «Literatura», la fe en el

llenguatge i l'estil topa amb el silenci de la inefabilitat. Un dilema de segles, que ens remet a Nicolau de Cusa («La sagrada ignorància ens ha ensenyat que Déu és inefable»⁴⁰).

Ferrater ha tingut una feblesa i la rebut? Amb certesa, no ho sabem pas. Ell, en l'escrit final de *Da nuces pueris*, ens recorda que l'única cosa que l'ocupa i li costa de definir és la seva actitud moral, «o sigui la distància que hi ha entre el sentiment que la poesia exposa i el que en podríem dir el centre de la meva imaginació».⁴¹ Però parem esment en aquests mots reveladors: «Un dels motius que ens fan escriure poesia és el desig de veure fins on podem aixecar l'energia emotiva del nostre llenguatge, i això ens du a escollir temes insidiosos, molt aptes a subornar-nos i a obtenir de nosaltres un excés de participació. Però no hi hem de consentir, i l'obligació primera del poeta davant d'un tema, és de posar-lo al seu lloc, sense contemplacions».⁴² Per tant, en la lectura del poema podem partir de dues hipòtesis: o bé aquest moviment de prevenció, que ha posat *cada peça al seu lloc*, ja s'ha fet de manera prèvia, com una poètica, o bé el poeta *ha caigut en la temptació* de la sentimentalitat i ell mateix fa una acció de correcció i recol·locació, és a dir un acte de no *consentiment*. I tot plegat bastint una operació, fet i fet, de reflexió estètica i de domini dels engranatges que intervenen en el mecanisme del poema. És per això que el fet de llegir altres poemes del llibre, així com el text final, ens pot ajudar a entendre el conjunt de la visió poètica de Ferrater. El poema, ja sigui des d'un acte de puresa literària, o bé com a autoreflexió sobre els *pecats* de l'escriptura, manifesta una prevenció. Els escriptors, com els pins, han de ser una mica menys *sensibles* i oposar la resistència d'uns troncs ben gruixuts. Cal vinclar-se una mica, certament, però només en el punt just d'un branquejar discret i poc gemegaire. Les paraules són un bosc que refrena la fregadissa dels seus planys. Un bosc remorós, però no pas xisclaire ni gemegador. Aquesta és la lliçó del poema.

⁴⁰ Nicolás de CUSA: *Acerca de la docta ignorancia. Libro I: Lo máximo absoluto*. Edició bilingüe, introducció, traducció i notes de Jorge M. Machetta i Claudia D'Amico. Editorial Biblos, Buenos Aires, , 2003, p. 123.

⁴¹ Gabriel FERRATER: *Da nuces pueris*. Frontispici de Garcia-Llort. J. Pedreira editor, Barcelona, 1960, p. 74.

⁴² Gabriel FERRATER: *Da nuces pueris*. Frontispici de Garcia-Llort. J. Pedreira editor, Barcelona, 1960, p. 74.